

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
ANTONIO TIZZANO

fremsat den 18. april 2002¹

1. Ved kendelse af 15. december 2000 har tribunal d'instance de Vienne (Frankrig) i medfør af artikel 234 EF anmodet Domstolen om at oplyse, om direktiv 93/13/EØF² er til hinder for en national bestemmelse, hvori der fastsættes en forældelsesfrist på to år for nationale domstoles mulighed for af egen drift eller på den sagsøgte forbrugers begæring at efterprøve, om et vilkår i en standardkontrakt, der er indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, er urimeligt³.

og administrative bestemmelser om urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem erhvervsdrivende og forbrugere.

2. Kontraktvilkår, som afspejler love eller bindende administrative bestemmelser samt bestemmelser eller principper i internationale konventioner, som medlemsstaterne eller Fællesskabet er part i, bl.a. på transportområdet, er ikke underlagt dette direktivs bestemmelser.«

I — Retsregler

A — Relevante fællesskabsbestemmelser

3. Direktivets artikel 2 bestemmer:

2. Direktivets artikel 1 har følgende ordlyd:

»1. Formålet med dette direktiv er indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes love

»I dette direktiv forstås ved

1 — Originalsprog: italiensk.

2 — Rådets direktiv af 5.4.1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugerftaler (EFT L 95, s. 29, herefter »direktivet«).

3 — Den forelæggende ret har i en dom af 26.1.2001 berigtiget ordlyden af det præjudicielle spørgsmål i kendelsen af 15.12.2000. Det skal præciseres, at jeg her udelukkende henviser til den berigtigede affattelse af spørgsmålet.

a) »urimelige vilkår«: kontraktvilkår som defineret i artikel 3

- b) »forbruger«: en fysisk person, der i forbindelse med de af dette direktiv omfattede aftaler ikke handler som led i sit erhverv
3. Bilaget indeholder en vejledende og ikke-udtømmende liste over de kontraktvilkår, der kan betegnes som urimelige.«

5. Direktivets artikel 4 fastsætter:

- c) »erhvervsdrivende«: en fysisk eller juridisk person, der i forbindelse med de af dette direktiv omfattede aftaler handler som led i sit erhverv, hvad enten det er offentligt eller privat.«

»1. Det vurderes, om et kontraktvilkår er urimeligt, under hensyn til hvilken type varer af eller tjenesteydelser aftalen omfatter, og ved på tidspunktet for aftalens indgåelse at tage hensyn til alle omstændighederne i forbindelse med dens indgåelse samt til alle andre vilkår i aftalen eller i en anden aftale, som hænger sammen med denne, jf. dog artikel 7.

4. Direktivets artikel 3 bestemmer:

»1. Et kontraktvilkår, der ikke har været genstand for individuel forhandling, anses for urimeligt, hvis det til trods for kravene om god tro bevirker en betydelig skævhed i parternes rettigheder og forpligtelser ifølge aftalen til skade for forbrugeren.

2. Vurderingen af, om kontraktvilkårene er urimelige, omfatter hverken definitionen af aftalens hovedgenstand eller overensstemmelsen mellem pris og varer eller mellem tjenesteydelser og betalingen herfor, for så vidt disse vilkår er affattet klart og forståeligt.«

6. Direktivets artikel 5 bestemmer:

2. Et kontraktvilkår anses altid for ikke at have været genstand for individuel forhandling, når det er udarbejdet på forhånd, og forbrugeren derved ikke har haft nogen indflydelse på indholdet [...]

»I de aftaler, hvor alle eller nogle af de vilkår, der tilbydes forbrugeren, er i skriftlig form, skal disse vilkår altid være udar-

bejdet på en klar og forståelig måde. Hvis der opstår tvivl om et kontraktvilkårs betydning, gælder den fortolkning, som er mest gunstig for forbrugeren [...]«

9. Direktivets artikel 8 bestemmer:

»Medlemsstaterne kan inden for det område, der omfattes af dette direktiv, vedtage eller bevare strengere bestemmelser, der er forenelige med traktaten, for at sikre en mere omfattende beskyttelse af forbrugerne.«

7. Direktivets artikel 6, stk. 1, er affattet således:

»Medlemsstaterne fastsætter, at urimelige kontraktvilkår i en aftale, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, i henhold til deres nationale lovgivning ikke binder forbrugeren, og at aftalen forbliver bindende for parterne på i øvrigt samme vilkår, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår.«

10. Bilaget indeholder i henhold til artikel 3, stk. 3, en vejledende liste over de kontraktvilkår, der kan betegnes som urimelige. Det omfatter bl.a. vilkår, hvis formål eller virkning er »bindende for forbrugeren at fastslå, at denne har accepteret vilkår, som han rent faktisk ikke har haft mulighed for at stifte bekendtskab med inden aftalens indgåelse« [litra i)].

8. Artikel 7, stk. 1, bestemmer:

»Medlemsstaterne sikrer, at der i forbrugernes og konkurrenternes interesse findes egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem forbrugere og en erhvervsdrivende, til ophør.«

B — *Relevante nationale bestemmelser*

11. De franske bestemmelser om urimelige vilkår findes i bog I (»Forbrugeroplysning og kontraktindgåelse«), afdeling III (»Almindelige kontraktbetingelser«), kapitel II (»Urimelige vilkår«) i code de la consommation (lov om forbrugerbeskyttelse, herefter »forbrugerloven« eller »loven«). En af disse bestemmelser er artikel L. 132-1, som ændret ved lov nr. 95-96 af 1. februar 1995 om gennemførelse af direktivet, der er

indsat i afsnit I (»Beskyttelse af forbrugerne mod urimelige kontraktvilkår«) i kapitel II. Denne bestemmelse definerer begrebet urimelige kontraktvilkår i overensstemmelse med direktivet, og bilaget indeholder en vejledende liste svarende til den, der findes i selve direktivet. Artiklen præciserer også, at de pågældende kontraktvilkår anses for ikke nedfældet i kontrakten, hvilket ifølge den forelæggende ret svarer til, at de er ikke-eksisterende. Det fremgår hverken af direktivet eller af artikel L. 132-1, hvilken forældelsesfrist der gælder for eventuelle ophævelsessager. I henhold til almindelig kontraktret skal der imidlertid anlægges sag inden for fem år⁴. Retten til at gøre en ugyldighedsindsigelse gældende forældes derimod aldrig⁵. Forbrugeren kan med andre ord til enhver tid påberåbe sig, at et kontraktvilkår, som en erhvervsdrivende har gjort gældende i en retssag mod ham, er urimeligt.

12. Den nævnte lov indeholder også en særlig ordning for kontrakter om forbrugslån. Ordningen, der fastsættes i bog III (»Forgældelse/Gældsforpligtelser«), afdeling I (»Kredit«), kapitel I (»Forbrugerkredit«), svarer i vid udstrækning til bestemmelserne i lov nr. 78-22 af 10. januar 1978 »om oplysning og beskyttelse af forbrugerne i forbindelse med visse lånetransaktioner«, også kendt som »Scrivener-loven«, der sigter mod at begrænse det betydelige antal sager vedrørende de talrige kontrakter om forbrugslån, der indgås hvert år. Hensigten med Scrivener-

loven er i den forbindelse at gøre det overflødigt at undersøge i hvert enkelt tilfælde, om der reelt er enighed mellem kontraktparterne, ved at stille krav om, at der anvendes formularer, som sikrer, at forbrugeren informeres bedre, og gør det lettere for domstolene at kontrollere, om kontrakterne er lovlige. Det bestemmes navnlig i forbrugerlovens artikel L. 311-13, at det dokument, hvori forbrugeren tilbydes en kontrakt om et forbrugslån, skal affattes i overensstemmelse med de standardiserede kontraktmodeller, der er fastlagt af udvalget for banklovgivning efter høring af det nationale forbrugerråd. Kontraktmodellerne er efterfølgende blevet fastlagt i et dekret⁶ og findes i dag i et bilag til forbrugerlovens artikel R. 311-6, hvori bestemmes:

»Det forudgående lånetilbud, der er nævnt i artikel L. 311-8 [nu artikel L. 311-13], skal indeholde de oplysninger, der er anført i den standardkontrakt, som svarer til den foreslåede lånetransaktion, i bilaget til denne lov«⁷.

13. Blandt kontraktmodellerne i bilaget til forbrugerlovens artikel R. 311-6 omhandler nr. 5 et »forudgående tilbud om lån med mulighed for ratevis udnyttelse og med kreditkort«, dvs. en kontrakt som den her omhandlede, som vedrører en lånetransaktion, der i Frankrig er kendt som en »løbende kredit« (en såkaldt revolverende kredit).

4 — Den nationale ret refererer til artikel 1304 i den franske code civil.

5 — Den forelæggende ret har i den forbindelse nævnt en dom fra Cour de cassation, 1re civ., af 19.12.1995 (Bull. Civ. I, nr. 477).

6 — Dekret nr. 78-509 af 24.3.1978.

7 — Oversættelsen af de nationale retsforskrifter, der nævnes i teksten, er ikke officiel.

14. I artikel R. 311-6, stk. 2, bestemmes endvidere:

»Dokumentet skal være udarbejdet på en klar og læsbar måde. Det må ikke være affattet med en skrifttype, der er mindre end størrelse otte.«

15. Den forelæggende ret har ikke henvist til disse bestemmelser vedrørende forbrugs-lån. Retten har imidlertid understreget, at Udvalget for Urimelige Kontraktvilkår — der hører under det ministerium, som er ansvarlig for forbrugerbeskyttelse, og som skal stille forslag om ophævelse eller ændring af urimelige vilkår i standardkon-trakter⁸ — i en henstilling af 17. december 1991⁹ (herefter »henstillingen«) med hen-blik på at forenkle kontrakter om forbrugs-lån og gøre dem mere forståelige anbefa-lede dels, at »samtlige kontraktvilkår skal stå foran parternes underskrifter« (punkt I-1), dels at »kontrakter udfærdiges med typer, som ikke er mindre end størrelse otte« (punkt I-3), hvilket ifølge den fore-læggende ret vil sige skrifttyper, der måler mindst 3 mm i højden¹⁰.

8 — Jf. artikel L. 132-2 — L. 132-5 i code de la consommation.

9 — Henstilling nr. 94-02 om kontrakter vedrørende betalings-kort med eller uden kredit, BOCC af 27.9.1994.

10 — Jeg skal dog understrege, at det sagsøgende selskab i hovedsagen ikke mener, at dette kriterium kan anlægges, eftersom fransk retspraksis er uklar på det punkt og snarere antyder, at højden på en karakter med »skrift-størrelse otte« skal være på mellem 2 og 3 mm.

16. Ordningen for kontrakter om forbrugs-lån indeholder også regler om, hvilke konkrete følger det får, hvis långiveren ikke overholder de formkrav, der som nævnt gælder på området. Det bestemmes navnlig i forbrugerlovens artikel L. 311-33:

»Långivere, der yder et lån uden først at forelægge låntageren et tilbud, som opfyl-der betingelserne i artikel L. 331-8 — 311-13, fortaber retten til at opkræve renter, hvorefter låntageren kun har pligt til at tilbagebetale hovedstolen, når lånet forfalder [...]«

17. Det fastsættes også i forbrugerlovens artikel L. 311-34, at långiveren, hvis han ikke overholder de formkrav, der er opstil-let i artikel L. 311-8 — L. 311-13, pålæg-ges en bøde på 12 000 FRF.

18. Jeg skal desuden bemærke, at forbru-gerlovens artikel L. 311-37 — som er den bestemmelse, der henvises til i det præjudi-cielle spørgsmål, og som findes i afsnit VIII (»Procedure«) i kapitel I om forbruger-kredit, der omfatter de tidligere anførte artikler i denne lov — i den affattelse, som var gældende på tidspunktet for omstæn-dighederne i hovedsagen, bestemte følgen-de:

»Tribunal d'instance påkender sager om anvendelse af dette kapitel. Sager skal

indbringes for denne ret inden to år fra den begivenhed, som ligger til grund for de pågældende sager, idet de ellers forældes [...]»

19. Ifølge den franske retspraksis, som den forelæggende ret har henvist til, gælder den toårige frist for påberåbelse af formelle mangler ved en kontrakt om et forbrugslån fra den dag, hvor kontrakten indgås. Denne frist gælder både for retssager og for eventuelle indsigelser og kan gøres gældende over for en domstol, der af egen drift henviser til sådanne mangler. Det fremgår desuden, at den pågældende frist hverken kan ophæves eller afbrydes (der er tale om en »délai préfix«, som ligger fast).

20. Hertil kommer, at artikel 16, stk. II-1, i lov nr. 2001-1168 af 11. december 2001 om hasteforanstaltninger vedrørende økonomiske og finansielle reformer¹¹ (herefter »lov 2001-1168«) indeholder følgende formulering af artikel L. 311-37, andet punktum, der gælder for kontrakter, som indgås efter ikrafttrædelsen af denne lov (jf. artikel 16, stk. II-3):

»*Inkassosager i tilfælde af manglende betaling fra låntagerens side* skal indbringes for denne ret inden to år fra den begivenhed, som ligger til grund for den pågældende sag, idet den ellers forældes [...]»¹².

21. Den franske regering gjorde under retsmødet ved Domstolen opmærksom på, at artikel 16, stk. II-1, i lov 2001-1168 kun er en »fortolkningsbestemmelse«¹³ vedrørende artikel L. 311-37, som sigter mod at præcisere, at fristen i denne artikel kun gælder for sager indbragt af långiveren, såfremt låntageren undlader at betale, og ikke gælder for sager med det formål at afgøre, om visse kontraktvilkår er urimelige.

22. Det viste sig også under retsmødet, at lovgiver, eftersom de fleste tvister vedrørende kontrakter om forbrugslån skyldes manglende betaling fra låntagerens side, med de nævnte ændringer har ønsket at begrænse risikoen for, at låntageren stifter for stor gæld, ved at fastsætte en frist for, hvor længe långiveren kan kræve låntageren dømt til at opfylde kontrakten, der efter min opfattelse som hovedregel gælder fra det tidspunkt, hvor en del af tilbagebetalingen udebliver.

II — De faktiske omstændigheder og det præjudicielle spørgsmål

23. Ved kontrakt af 26. januar 1998 åbnede kreditselskabet Cofidis SA (herefter

11 — JORF nr. 288 af 12.12.2001, s. 19703.

12 — Teksten i kursiv viser de ændringer, der er foretaget.

13 — Jf. dog det netop anførte vedrørende ændringens tidsmæssige anvendelse.

»Cofidis«) en kredit for Jean-Louis Fredout. Denne kredit, som kunne udnyttes ratevis, og hvortil der hørte et kreditkort, skulle betales tilbage i månedlige afdrag forhøjet med en rente på 15,48% for en debetsaldo på under 30 000 FRF og 14,40% for en debetsaldo over dette beløb. Da låntageren ikke betalte de månedlige afdrag til tiden, anlagde kreditselskabet den 24. august 2000 sag ved tribunal d'instance de Vienne med påstand om, at han skulle erlægge de skyldige beløb. Sagsøgte udeblev fra retsmødet.

24. Den forelæggende ret fastslog i forbindelse med prøvelsen af den omtvistede kontrakt af egen drift, at kontraktvilkår vedrørende kontraktmæssige renter og moranter (herefter de »økonomiske kontraktvilkår«) må betragtes som urimelige og dermed ugyldige, hvis de er »vanskelige at læse«, og deres placering i kontraktdokumentet (som består af et enkelt ark papir med tryk på begge sider) ikke sikrer, at Fredout har fået kendskab til dem. Som tribunal d'instance nemlig har understreget, har Cofidis benyttet et ark papir med tryk på begge sider, hvor låntagerens underskrift er anført på kontraktens forside og dermed, hvilket er i strid med henstillingen af 17. december 1991¹⁴, står foran de økonomiske kontraktvilkår, der er skrevet på bagsiden. Vilkårene er desuden skrevet med en skrifttype, som er mindre end den standard, der er fastlagt for at sikre deres læsbarhed. På kontraktens forside er der med store bogstaver anført »gratis anmodning om pengereserve«, hvilket efter tribu-

nal d'instances opfattelse vil kunne vildlede forbrugeren, samtidig med at der oplyses om størrelsen af »pengereserven« og af de månedlige afdrag, men ikke om, hvor mange afdrag der er tale om, og dermed heller ikke om, hvilke samlede omkostninger der er forbundet med tilbagebetalingen af det beløb, som stilles til rådighed for forbrugeren.

25. Tribunal d'instance har derfor anmodet sagsøgeren om at præcisere, hvilke forhold der efter sagsøgerens opfattelse bevirker, at kontrakten er mangelfuld. Det fremgår af forelæggelseskendelsen, at Cofidis har anført, at retten i henhold til artikel L. 311-37, der gælder for alle tvister vedrørende kontrakter om forbrugslån, ikke længere af egen drift må henvise til eventuelle mangler i forbindelse med en kontrakt om et forbrugslån, der er indgået mere end to år før sagens anlæg.

26. Eftersom fristen i artikel L. 311-37 således både gælder for sagsanlæg og for eventuelle indsigelser med støtte i mangler ved kontrakter om forbrugslån, denne frist kan gøres gældende over for en domstol,

14 — Jf. punkt 15 og fodnote 9 ovenfor.

der af egen drift henviser til manglerne ved sådanne kontrakter, og dette efter fransk retspraksis også er til hinder for en vurdering af de almindelige ugyldighedsgrunde¹⁵, fandt tribunal d'instance ikke at kunne ophæve et urimeligt vilkår i en kontrakt om et forbrugslån, når den pågældende frist udløb, før sagen blev indbragt for retten. Den forelæggende ret er i den forbindelse i tvivl om, hvorvidt artikel L. 311-37 er forenelig med direktivet, dels i betragtning af bestemmelserne i direktivets artikel 6, stk. 1, dels i betragtning af, at listen over urimelige kontraktvilkår i direktivets bilag også omfatter vilkår, hvis formål er »bindende for forbrugeren at fastslå, at denne har accepteret vilkår, som han rent faktisk ikke har haft mulighed for at stifte bekendtskab med inden aftalens indgåelse« [litra i)]. Tribunal d'instance de Vienne har under disse omstændigheder fundet det fornødent at forelægge Domstolen et præjudicielt spørgsmål, hvori det, »[f]or så vidt som beskyttelsen i henhold til Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbruger-aftaler indebærer, at den nationale ret ved anvendelsen af nationale bestemmelser, som er udstedt tidligere eller senere end direktivet«, ønskes oplyst, »om dette krav om en fortolkning ud fra direktivets regler om forbrugerbeskyttelse medfører, at den nationale ret i en inkassosag, som en erhvervsdrivende har anlagt mod en forbruger, med hvilken han har indgået en aftale, skal se bort fra en særlig procedureregulering som den, der er indeholdt i artikel L. 311-37 i code de la consommation, for så vidt som denne regel har til følge, at den nationale ret ikke — på forbrugers begæring eller af egen drift — i en sag anlagt mere end to år efter udfærdigelsen af

kontrakten kan ophæve et urimeligt vilkår, som udgør en mangel ved kontrakten, og således også fører til, at den erhvervsdrivende kan støtte ret på dette vilkår under en retssag«.

III — Domstolens kompetence

27. Cofidis og den franske regering har rejst tvivl om betydningen af det præjudicielle spørgsmål og dermed om Domstolens kompetence til at besvare det. Dette punkt bør derfor afklares først.

A — Kort gennemgang af parternes argumenter

28. Den franske regering har i lighed med Cofidis gjort gældende, at det er forkert, når tribunal d'instance har vurderet, at fristen efter artikel L. 311-37 finder anvendelse på urimelige kontraktvilkår, fordi retten ikke sondrer mellem ordningen for kontrakter om forbrugslån og ordningen for beskyttelse af forbrugerne mod urimelige kontraktvilkår. Artikel L. 311-37, der er indsat i forbrugerlovens bog III, savner nemlig, modsat hvad den forelæggende ret synes at mene, enhver forbindelse med den ordning for urimelige kontraktvilkår, der er fastlagt i bog I i samme lov, og der er derfor ingen grund til at tro, at lovgiver ønskede,

¹⁵ — Den forelæggende ret har i denne forbindelse nævnt Cour de cassations dom, 1re civ., af 15.12.1998, JCP 1999, II, nr. 10098, vedrørende ugyldighedsindsigelser som følge af svig.

at forældelsesfristen på to år også skulle gælde for efterprøvelsen af, om et vilkår, uanset om det indgår i en kontrakt om et forbrugslån, er urimeligt¹⁶. I sager som den her omhandlede er det imidlertid klart, at retssager og ugyldighedsindsigelser er undergivet de almindelige bestemmelser om forældelse. På den anden side har Cour de cassation ikke fastslået, at der består en forbindelse mellem de to ordninger, som den forelæggende ret mener, idet den endnu ikke har udtalt sig herom¹⁷, og det ser heller ikke ud til at være i overensstemmelse med den bindende fortolkning af artikel L. 311-37, som den franske lovgiver fastlagde for nylig¹⁸. Lovgiveren præciserede, ganske vist i en tekst, der blev fremlagt, efter at omstændighederne i hovedsagen var indtruffet, at toårsfristen i denne bestemmelse kun gælder for sager anlagt af långiveren, hvis låntageren har misligholdt sine forpligtelser.

undgå, at låntageren kan påberåbe sig det lån, han har opnået, på ubestemt tid ved bevidst at vente med at udnytte lånet for senere at gøre gældende, at der blev begået en formel fejl, da tilbuddet blev fremsat. Da der i den foreliggende sag er tale om en kontrakt, som blev indgået for over to år siden på grundlag af model nr. 5 i bilaget til forbrugerlovens artikel R. 311-6¹⁹, har tribunal d'instance ikke kunnet efterprøve, om kontrakten var lovlig, eftersom toårsfristen i henhold til artikel L. 311-37 var udløbet. Den forelæggende ret har imidlertid anført, at de økonomiske vilkår i kontrakten er »urimelige«, fordi de efter rettens opfattelse er behæftet med formelle mangler, for senere at kunne påpege, at reglerne om urimelige kontraktvilkår finder anvendelse, og dermed gøre gældende, at den fastsatte korte forældelsesfrist strider mod direktivet.

29. Cofidis er enig heri og har desuden understreget, at når der i forbindelse med ordningen for kontrakter om forbrugslån er fastsat en særlig frist på to år i stedet for den sædvanlige frist på fem år, gælder det kun for påberåbelse af formelle mangler i kontrakten i forhold til den foreskrevne model. Fristen er begrundet i åbenbare retssikkerhedshensyn og danner modvægt til en forholdsvis almengyldig ordning. Lovgiveren har fastlagt denne frist for at

30. Cofidis' argumentation bygger dog ikke udelukkende på disse principielle indvendinger. Selskabet har også tilføjet, at det præjudicielle spørgsmål af to andre grunde er uden betydning for hovedsagen. I den foreliggende sag er der nemlig hverken tale om urimelige kontraktvilkår som omhandlet i direktivets artikel 3 eller om formelle mangler, som strider mod de franske regler for kontrakter om forbrugslån.

16 — Omvendt må der også tages hensyn til indholdet af artikel L. 311-37 og til den omstændighed, at bestemmelserne om urimelige kontraktvilkår og om kontrakter om forbrugslån indgår i to adskilte regelsæt, hvis anvendelsesområde og formål er forskellige.

17 — Som tidligere nævnt mener den forelæggende ret imidlertid, at den fortolkning af artikel L. 311-37, Cour de cassation anlagde i sin dom af 15.12.1998, understøtter denne antagelse (jf. punkt 26 og fodnote 15 ovenfor).

18 — Jf. punkt 20 og 21 ovenfor.

31. Sagsøgeren har hvad det første punkt angår gjort gældende, at de vilkår, som tribunal d'instance har fundet urimelige, dvs. de økonomiske kontraktvilkår, ikke

19 — Jf. punkt 13 ovenfor.

omfattes af anvendelsesområdet for direktivet. Det fremgår som tidligere nævnt af direktivets artikel 4, stk. 2, at »[v]urderingen af, om kontraktvilkårene er urimelige, [...] hverken [omfatter] definitionen af aftalens hovedgenstand eller overensstemmelsen mellem pris og varer eller mellem tjenesteydelser og betalingen herfor, for så vidt disse vilkår er affattet klart og forståeligt«. Cofidis har imidlertid anført, at »hovedgenstanden« i en kontrakt om et forbrugslån netop er de vilkår, hvori omkostningerne ved ydelsen af et lån til en forbruger fastsættes. I den konkrete sag må vilkårene desuden anses for »affattet klart og forståeligt«. Det bestemmes endvidere i direktivets artikel 1, stk. 2, at »[k]ontraktvilkår, som afspejler love eller bindende administrative bestemmelser [...] ikke [er] underlagt dette direktivs bestemmelser«. Selv om de pågældende vilkår var uklart affattet, ville de under alle omstændigheder ligge uden for direktivets anvendelsesområde, eftersom den kontrakt, Fredout har indgået, nøje svarer til model nr. 5, der er udarbejdet af lovgiver. I forelæggelseskendelsen gøres der imidlertid ikke opmærksom på, at de pågældende vilkår er baseret på en lovhjemlet model. Kontraktvilkårene knyttes i stedet sammen med den nævnte henstilling²⁰, hvilket betyder, at de ikke forbindes med en lovbestemt kontraktmodel, men med et dokument uden normativ værdi²¹.

32. Hvad angår påstanden om, at kontraktvilkårene indeholder formelle mang-

ler, har Cofidis også med henvisning til national retspraksis²² gjort gældende, at standardkontrakten med Fredout ikke er behæftet med sådanne mangler, og fremhævet, at den forelæggende ret slet ikke har oplyst, hvilken specifik bestemmelse i Scrivener-loven der skulle være tilsidesat. Med hensyn til indsigelsen om, at låntagerens underskrift er anført før og ikke efter de økonomiske vilkår på kontraktens bagside, har Cofidis gjort opmærksom på, at der under alle omstændigheder umiddelbart før underskriften er indsat følgende erklæring: »[Låntager] har gjort sig bekendt med og accepteret samtlige betingelser, der er anført ovenfor og på bagsiden« af kontrakten.

B — Stillingtagen

33. Cofidis og den franske regering har, som det fremgår, gjort gældende, at direktivet savner enhver forbindelse med hovedsagens genstand, eftersom de økonomiske vilkår i den kontrakt, der er indgået med Fredout, hverken er urimelige eller uklare, og forældelsesfristen i artikel L. 311-37 ikke gælder for tvister vedrørende de vilkår, der er omfattet af direktivet. Det tilkommer følgelig ikke Domstolen at besvare det forelagte spørgsmål.

20 — Jf. punkt 15 ovenfor.

21 — Cofidis har i den forbindelse nævnt Cour de cassations dom, 1re civ., af 13.11.1996, Bull. Civ. I, nr. 399.

22 — Cofidis har navnlig nævnt Cour de cassations dom af 25.4.1989 (sag nr. 87-15.791), hvorefter Scrivener-loven ikke foreskriver, at tilbuddet til forbrugeren på alle punkter skal svare til de lovbestemte modeller. Det er tilstrækkeligt, at tilbuddet indeholder alle de oplysninger, der kræves ifølge loven.

34. Hertil vil jeg i øvrigt bemærke, at det ifølge fast retspraksis, som både den franske regering og Kommissionen har henvist til, inden for rammerne af det samarbejde, der i henhold til artikel 234 EF er indført mellem Domstolen og de nationale retter, »udelukkende tilkommer de nationale retter, for hvem en tvist er indbragt, og som har ansvaret for den retsafgørelse, der skal træffes, på grundlag af omstændighederne i den konkrete sag at vurdere, såvel om en præjudiciel afgørelse er nødvendig for, at de kan afsige dom, som relevansen af de spørgsmål, de forelægger Domstolen. En afvisning fra realitetsbehandling af en anmodning fra en national ret er kun mulig, hvis det viser sig, at den ønskede fortolkning af fællesskabsretten åbenbart savner enhver forbindelse med realiteten i hovedsagen eller dennes genstand«²³.

rækkevidde og i den forbindelse fastslå, at den har kompetence til at udtale sig om det præjudicielle spørgsmål.

36. Det er derfor min opfattelse, at Domstolen har kompetence til at besvare det præjudicielle spørgsmål, der er genstand for den foreliggende sag.

IV — Det præjudicielle spørgsmål

A — Direktivets anvendelse

35. Jeg mener imidlertid ikke, at det sidstnævnte er tilfældet her, da det efter min opfattelse er klart, at Domstolens besvarelse af spørgsmålet på ingen måde vil være irrelevant for den forelæggende rets afgørelse. Svaret vil naturligvis ikke være irrelevant, hvis Domstolen skulle fastslå, at omstændighederne i hovedsagen ligger inden for direktivets anvendelsesområde. Men det vil heller ikke være det i det modsatte tilfælde, eftersom Domstolen for at nå frem til denne konklusion også vil være nødt til at tage stilling til direktivets

37. Spørgsmålet om, hvorvidt direktivet finder anvendelse på den foreliggende sag, har som nævnt ingen betydning for Domstolens kompetence til at udtale sig om det forelagte spørgsmål. Jeg mener dog, det har betydning for den konkrete besvarelse af spørgsmålet og tilmed bør afklares forud for denne besvarelse. Hvis det viser sig, at direktivet ikke finder anvendelse på omstændighederne i sagen, falder selve forudsætningen for spørgsmålet bort, og der vil derfor ikke være nogen grund til at besvare det, hvis man vil undgå at træffe en afgørelse, der er uden forbindelse med realiteten i og genstanden for den tvist, hovedsagen vedrører.

23 — Dom af 6.6.2000, sag C-281/98, Angonese, Sml. I, s. 4139, præmis 18, hvori der også henvises til andre domme.

38. Hertil kommer, at det omhandlede spørgsmål er forelagt ud fra en antagelse om, at de økonomiske vilkår i den lånekontrakt, der er indgået mellem Cofidis og Fredout, er »urimelige« i direktivets forstand. Det er årsagen til, at der henvises hertil og påstås, at den korte forældelsesfrist i artikel L. 311-37 for kontrakter om forbrugslån er uforenelig med direktivet, fordi denne frist angiveligt skulle gøre det umuligt at sikre en effektiv beskyttelse mod disse vilkår.

39. Det må derfor først afklares, om der virkelig er tale om urimelige kontraktvilkår i den konkrete sag, eftersom direktivet i modsat fald slet ikke finder anvendelse og dermed heller ikke vil kunne påberåbes med henblik på at anfægte anvendelsen af fristen i artikel L. 311-37. Domstolen benyttede i øvrigt den samme fremgangsmåde i Océano Grupo Editorial og Salvat Editores-dommen, hvori den forud for besvarelsen af det præjudicielle spørgsmål, der også drejede sig om det her omhandlede direktiv, subsidiært undersøgte, om den klausul, der var genstand for hovedsagen, reelt kunne betegnes som urimelig i henhold til dette direktiv, og om direktivet derfor fandt anvendelse²⁴.

40. Jeg mener imidlertid, at dette spørgsmål bør besvares benægtende. Det fremgår

24 — Dom af 27.6.2000, forenede sager C-240/98 — C-244/98, Sml. I, s. 4941, præmis 21-24. Der gøres opmærksom på, at generaladvokat Saggio i sit forslag til afgørelse også først behandlede spørgsmålet om direktivets fortolkning for at fastslå, om den klausul, der var tale om i hovedsagen, reelt måtte betragtes som et urimeligt kontraktvilkår (jf. punkt 16-19).

nemlig på ingen måde af oplysningerne i sagen, at de omhandlede økonomiske kontraktvilkår, hvori der fastsættes kontraktmæssige renter, morarenter og strafrenter i tilfælde af, at de skyldige beløb ikke betales tilbage, er til skade for forbrugeren og til trods for kravet om god tro vil kunne bevirke »en betydelig skævhed« i parternes rettigheder og forpligtelser som anført i direktivets artikel 3, stk. 1²⁵. Lad mig tilføje, at disse vilkår heller ikke svarer til nogen af de eksempler på urimelige kontraktvilkår, der er anført i bilaget til direktivet²⁶, i modsætning til, hvad der var tilfældet i sagen Océano Grupo Editorial og Salvat Editores²⁷. Jeg vil dog navnlig understrege, at de økonomiske kontraktvilkår udgør lånekontraktens »hovedgenstand«, og at det i så tilfælde i henhold til direktivets artikel 4, stk. 2, ikke skal vurderes, om de er urimelige, hvis de er »affattet klart og forståeligt«, hvilket de netop er her.

41. Som tidligere nævnt er tribunal d'instance ganske vist af den opfattelse, at

25 — Jf. i samme retning Océano Grupo Editorial og Salvat Editores-sagen (præmis 24 i dommen og punkt 18 i generaladvokat Saggios forslag til afgørelse).

26 — Selv om der i forelæggelseskendelsen henvises til bilagets litra j), som vedrører kontraktvilkår, hvis formål eller virkning er »bindende for forbrugeren at fastslå, at denne har accepteret vilkår, som han rent faktisk ikke har haft mulighed for at stifte bekendtskab med inden aftalens indgåelse« (jf. punkt 10 ovenfor), er der intet i denne kendelse, der giver anledning til at tro, at kontrakten mellem Cofidis og Fredout indeholder et vilkår af denne art, heller ikke hvad angår de økonomiske vilkår.

27 — Præmis 22 i dommen.

kontrakten og de økonomiske vilkår som følge af den måde, kontrakten er trykt på, og den omstændighed, at forbrugers underskrift er anført før disse vilkår, er uklare eller i hvert fald ikke sikrer, at forbrugeren har kunnet få det fulde kendskab til dem. Lad mig imidlertid nævne, at det i den foreliggende sag fremgår af forelæggelseskendelsen, at der ikke hersker tvivl om, hvilken betydning de økonomiske kontraktvilkår skal tillægges, eftersom disse vilkår som bekendt udelukkende vedrører rentesatserne og strafrenten, og der ikke er uenighed om størrelsen (det har parterne eller retten heller ikke påstået)²⁸. Jeg skal desuden bemærke, at det fremgår af det eksemplar af kontrakten, der er vedlagt Cofidis' indlæg, at låntageren, når han underskriver kontrakten, gøres opmærksom på samtlige betingelser på kontraktens for- og bagside, og at vilkårene vedrørende de samlede låneomkostninger, der er anført på kontraktens bagside, er trykt med fremhævet skrift. Jeg finder det under disse omstændigheder utænkeligt, at forbrugeren rent faktisk har kunnet stifte bekendtskab med de pågældende kontraktvilkår, ved at gøre gældende, at disse vilkår var vanskelige at læse, fordi de ikke var trykt med »skriftstørrelse otte«, samtidig med at det fremgår af sagsakterne, at det ikke entydigt kan udledes af fransk retspraksis, hvilken størrelse skrift der skal anvendes²⁹.

42. Jeg vil desuden gøre opmærksom på, at Cofidis ubestridt har anført, at den pågæl-

dende kontrakt og i særdeleshed de økonomiske vilkår heri svarer til en af de kontraktmodeller, der er fastlagt af den franske lovgiver, hvilket kun understreger, at direktivet ikke finder anvendelse, eftersom det bestemmes i artikel 1, stk. 2, at »[k]ontraktvilkår, som afspejler love eller bindende administrative bestemmelser [...] ikke [er] underlagt dette direktivs bestemmelser«.

43. På den baggrund og i betragtning af, at det ikke tilkommer Domstolen at bedømme, om forældelsesfristen på to år i artikel L. 311-37 også gælder for vurderingen af, om vilkår i standardkontrakter er urimelige, mener jeg, at det, eftersom der ikke foreligger urimelige kontraktvilkår i den foreliggende sag, må slutes, at omstændighederne i hovedsagen ligger uden for direktivets anvendelsesområde.

44. Det følger efter min opfattelse heraf, at Domstolen bør nøjes med at besvare det præjudicielle spørgsmål således og undlade at behandle dets materielle indhold. For det tilfælde, at Domstolen skulle drage den modsatte konklusion vedrørende det netop beskrevne indledende spørgsmål, vil jeg dog også behandle det materielle indhold.

28 — Jf. punkt 26 ovenfor.

29 — Jf. fodnote 10.

B — Besvarelsen af det præjudicielle spørgsmål

45. Ud fra en antagelse om, at direktivet også gælder for de vilkår, der omtvistes i hovedsagen, ønsker tribunal d'instance nærmere bestemt oplyst, om direktivet skal fortolkes således, at det er til hinder for en national bestemmelse, der forbyder en national ret af egen drift eller efter en indsigelse fra forbrugeren at fastslå, at et vilkår i en standardkontrakt er urimeligt, når der er gået to år, siden kontrakten blev indgået.

1. Kort gennemgang af parternes argumenter

46. Cofidis har til dels med støtte fra den franske regering foreslået, at spørgsmålet besvares benægtende, hvorimod Fredout, den østrigske regering og Kommissionen har argumenteret for det modsatte.

47. Cofidis og den franske regering har i første række gjort gældende, at der må sondres mellem omstændighederne i den foreliggende sag og de omstændigheder, der førte til dommen i sagen Océano Grupo Editorial og Salvat Editores³⁰, eftersom

Domstolen i den sidstnævnte sag fastslog, at den »beskyttelse, som [...] direktiv [...] giver forbrugerne, indebærer, at den nationale domstol ex officio kan tage stilling til, om et vilkår i en kontrakt, der er forelagt den, er urimeligt, når den prøver spørgsmålet om antagelse af en sag til realitetsbehandling ved de nationale domstole«³¹.

48. De har påpeget, at denne dom nærmere bestemt omhandlede en værnetingsklausul, hvori forbrugeren blev pålagt at anerkende retten i den retskreds, hvor den erhvervsdrivendes hjemsted befandt sig, som enekompetent, hvilket gjorde det vanskeligere for ham at give møde og tage til genmæle. Ved at tillade den nationale ret af egen drift at bedømme, om en sådan klausul er urimelig, har Domstolen blot tilladt nævnte ret selv at fastslå sin manglende kompetence, hvilket den under tilsvarende omstændigheder allerede havde ret til efter fransk lovgivning. I den foreliggende sag er der imidlertid tale om at bedømme, om der skal anvendes en i national lovgivning fastsat forældelsesfrist.

49. Cofidis og den franske regering har desuden gjort gældende, at da der intet bestemmes om forældelsesfrister i det omtvistede direktiv og direktiv 87/102/EØF³², der netop omhandler forbrugerkredit, og

31 — Domskonklusionen.

32 — Rådets direktiv af 22.12.1986 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser om forbrugerkredit (EFT L 42, s. 48).

30 — Jf. fodnote 24.

der er tale om processuelle spørgsmål, falder de ind under den procesautonomi, der er tillagt medlemsstaterne.

50. Cofidis og den franske regering har i den forbindelse henvist til Domstolens praksis, hvorefter det i mangel af fællesskabsretlige bestemmelser »tilkommer [...] hver enkelt medlemsstat i sin interne retsorden at udpege de kompetente retter og fastsætte de processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som fællesskabsretten medfører for borgerne. Disse regler må dog ikke være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret (ækvivalensprincippet), og de må heller ikke i praksis gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Fællesskabets retsorden (effektivitetsprincippet)«³³.

51. På denne baggrund har Cofidis og den franske regering især hæftet sig ved princippet om en effektiv beskyttelse, hvorimod de ikke er i tvivl om, at artikel L. 311-37 er forenelig med ækvivalensprincippet. De har hertil anført, at Domstolen har fastslået, at

forældelsesfrister på et år³⁴ eller helt ned til tredive dage³⁵ er forenelige med dette kriterium, og at fristen i artikel L. 311-37 naturligvis må anses for rimelig dels, fordi man ved at fastsætte sådanne frister sikrer det grundlæggende retssikkerhedsprincip ved både at beskytte forbrugerne og de professionelle udbydere af forbrugslån, og dels, fordi fristen i denne bestemmelse blot gælder for muligheden for at påberåbe sig formelle mangler ved en kontrakt, der bygger på en lovbestemt model.

52. Fredout har derimod taget udgangspunkt i direktivets artikel 6, hvorefter medlemsstaterne har pligt til at sikre, at urimelige kontraktvilkår ikke binder forbrugeren, og netop peget på dommen i sagen Océano Grupo Editorial og Salvat Editores, hvori Domstolen nærmere bestemt åbnede mulighed for den nationale ret til af egen drift at fastslå, at et urimeligt vilkår er ulovligt, og herved nå dette mål. Det ville slet ikke være muligt at nå dette resultat, såfremt muligheden for af egen drift at påberåbe sig, at et vilkår er urimeligt, og ophæve det (og dermed fritage forbrugeren for de dér fastsatte forpligtelser) var tidsbegrænset. Hvis det var tilfældet, kunne den professionelle långiver blot afvente den pågældende frists udløb for herefter at anlægge sag med påstand om betaling og derved undgå, at det blev fastslået, at vilkåret var urimeligt. Desuden

33 — Dom af 15.9.1998, sag C-231/96, Edis, Sml. I, s. 4951, præmis 34, jf. også domme af 16.12.1976, sag 33/76, Rewe, Sml. s. 1989, præmis 5, og sag 45/76, Comet, Sml. s. 2043, præmis 13, samt dom af 14.12.1995, sag C-312/93, Peterbroeck, Sml. I, s. 4599, præmis 12.

34 — Dom af 10.7.1997, sag C-261/95, Palmisani, Sml. I, s. 4025.

35 — Rewe-dommen, jf. fodnote 33.

er muligheden for af egen drift at fastslå, at et kontraktvilkår er urimeligt, så meget desto vigtigere, fordi de fleste sager vedrørende kontrakter om forbrugslån anlægges af långiveren som følge af, at lånet ikke betales tilbage, og sagsøgte som regel ikke møder op i retten eller møder op uden advokatbistand³⁶ og derfor ikke har det fulde kendskab til de rettigheder, han tillægges i reglerne om urimelige kontraktvilkår. Den omhandlede forældelsesfrist kan heller ikke begrundes i retssikkerhedshensyn, da Domstolen i en nyere dom selv har fastslået, at sådanne hensyn »ikke kan slå igennem, idet de medfører en begrænsning af rettigheder, der udtrykkeligt er tillagt forbrugeren ved [...] direktivet«³⁷.

53. Den østrigske regering har til gengæld fortolket artikel L. 311-37 således, at den uanset de almindelige regler fastsætter en særlig forældelsesfrist for alle tvister, der vedrører kontrakter om forbrugslån, heriblandt tvister om urimelige kontraktvilkår. Endvidere anerkender den østrigske regering ganske vist, at direktivet overlader medlemsstaterne en betydelig skønsmargen med hensyn til, i hvilken form og på

hvilken måde de vil gennemføre artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1³⁸, og at en forældelsesfrist styrker retssikkerheden, men den tvivler også på, at den omhandlede frist, eftersom den har karakter af en undtagelse med kort løbetid, vil gøre det muligt at nå det resultat, som foreskrives ved disse bestemmelser.

54. Kommissionens fortolkning af artikel L. 311-37 svarer fuldstændig til den østrigske regerings. Kommissionen har også henvist til Océano Grupo Editorial og Salvat Editores-dommen og lagt vægt på, at denne fortolkning har generel rækkevidde og ikke, som Cofidis og den franske regering påstår, er begrænset til værnetingsklausuler. Den nationale ret har derfor stadig mulighed at påberåbe sig et urimeligt kontraktvilkår af egen drift. Det følger efter Kommissionens opfattelse heraf, at fastsættelsen af en tidsmæssig grænse for denne kompetence både strider mod direktivets artikel 6, stk. 1, og målet om at sikre en effektiv beskyttelse af forbrugerne og mod direktivets artikel 7, stk. 1, hvorefter medlemsstaterne har pligt til at sikre, at der findes egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige vilkår i standardkontrakter til ophør. Kommissionen har videre anført, at hvis man tillod de enkelte medlemsstater at fastsætte tidsmæssige grænser, som tilmed var indbyrdes afvigende, for denne kompetence, ville det

36 — Da der ofte er tale om mindre beløb, har sagsøgte ikke pligt til at lade sig repræsentere ved en advokat.

37 — Dom af 13.12.2001, sag C-481/99, Heininger, Sml. I, s. 9945, præmis 47, der vedrører Rådets direktiv 85/577/EØF om forbrugerbeskyttelse i forbindelse med aftaler indgået uden for fast forretningssted (EFT L 372, s. 31).

38 — Det fremgår som bekendt af artikel 6, stk. 1, at medlemsstaterne fastsætter, at urimelige kontraktvilkår i standardkontrakter ikke binder forbrugeren, og af artikel 7, stk. 1, at medlemsstaterne har pligt til at sikre, at der findes egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige vilkår i disse kontrakter til ophør.

stride mod princippet om, at direktiver skal anvendes ensartet³⁹, og desuden generelt tilsidesætte målet om en harmonisering af de nationale bestemmelser og navnlig bestemmelserne i direktivets artikel 7 om, at medlemsstaterne skal sikre, at der findes egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår til ophør.

56. Herefter vil jeg først og fremmest pointere, at direktivet ikke er til megen hjælp for besvarelsen af spørgsmålet, eftersom det intet bestemmer herom. Det er ganske vist blevet udlagt, som om medlemsstaterne havde ret til at fastsætte forældelsesfrister. Omvendt bestemmes det i artikel 6, at det overordnede formål med direktivet er at undgå, at forbrugerne bindes af urimelige kontraktvilkår, hvilket betyder, at det i den konkrete sag må afgøres, om anvendelsen af en specifik bestemmelse i fransk ret er til hinder for, at direktivet kan forfølge det nævnte mål.

2. Stillingtagen

55. Den forelæggende rets spørgsmål til Domstolen bygger som bekendt på princippet om, at fristen i artikel L. 311-37 også gælder for afgørelsen af, om et vilkår i en kontrakt om et forbrugslån er urimeligt, og at udløbet af denne frist både er til hinder for, at forbrugeren påberåber sig, at vilkåret er ulovligt, og for rettens stillingtagen hertil af egen drift. Jeg vil imidlertid som nævnt ikke komme nærmere ind på rigtigheden af denne præmis, fordi det indebærer en række spørgsmål om fortolkningen af national ret, som det efter min opfattelse ikke tilkommer Domstolen at besvare. Jeg vil blot bemærke, at det fremgår af oplysningerne i sagen, at svarene på disse spørgsmål ifølge fransk ret er alt andet end entydige⁴⁰.

57. Set i dette perspektiv mener jeg ikke, at det vil være muligt at sikre en *effektiv* beskyttelse af forbrugerne i henhold til artikel 6, medmindre man til enhver tid kan påberåbe sig, at det vilkår, som den erhvervsdrivende har gjort gældende ved retten, er urimeligt, dvs. uden nogen forældelsesfrist. Eftersom det nemlig i dette tilfælde er långiveren, dvs. den erhvervsdrivende, der anlægger sag med påstand om opfyldelse af kontrakten, kunne han vente med det, indtil den pågældende frist var udløbet, og derved fratage forbrugeren den beskyttelse, han sikres i direktivet. Det var i øvrigt netop, hvad der skete i hovedsagen, hvor den erhvervsdrivende anlagde sag mod låntageren med påstand om betaling af de skyldige beløb, hvorefter han gjorde gældende, at det ikke var muligt at bedømme de kontraktvilkår, der lå til grund for betalingen, fordi toårsfristen var udløbet.

39 — Kommissionen henviser til dom af 18.10.1990, forenede sager C-297/88 og C-197/89, Dzodzi, Sml. I, s. 3763, præmis 37.

40 — I det mindste hvad angår kontrakter om forbrugslån indgået inden ikrafttrædelsen af lov 2001-1168, der ændrede forbrugerlovens artikel L. 311-37 på dette punkt (jf. punkt 29 ovenfor).

58. Hvad angår muligheden for af egen drift at påberåbe sig, at et kontraktvilkår er

urimeligt, er løsningen efter min mening endnu mere indlysende. I den forbindelse vil jeg gerne bemærke, at Domstolen i *Océano Grupo Editorial og Salvat Editores-dommen*, der har været nævnt flere gange, klart fastslog, at det formål, der er anført i artikel 6, i sager, som vedrører mindre beløb, og hvor forbrugeren risikerer ikke at kunne stille med et egnet juridisk forsvar, »ikke kunne nås, såfremt forbrugerne måtte anses for forpligtet til selv at gøre gældende, at sådanne vilkår er af urimelig karakter«, hvilket betyder, at »[e]n effektiv beskyttelse af forbrugeren [...] følgelig kun [kan] opnås, såfremt den nationale domstol anses for berettiget til at tage stilling til et sådant vilkår ex officio«⁴¹. Det var netop, hvad der skete i hovedsagen, hvor den sagsøgte forbruger udeblev, og retten af egen drift henviste til, at visse kontraktvilkår var urimelige.

59. Nu til argumentet om, at medlemsstaterne, da direktivet intet bestemmer herom, har ret til at lovgive på området med henvisning til princippet om procesautonomi. Hertil vil jeg bemærke, at der ikke hersker nogen tvivl om, at medlemsstaterne i mangel af særlige fællesskabsretlige bestemmelser har mulighed for at fastsætte nærmere regler for, hvordan de pågældende personer kan gøre de rettigheder, de sikres i Fællesskabets retsorden, gældende. Det ligger ikke desto mindre fast, at de ifølge Domstolens ovennævnte praksis kun kan benytte sig af denne mulighed, hvis de overholder de principper om ækvivalens og effektivitet, der gælder

for denne beskyttelse, hvilket skal bedømmes under hensyn til de konkrete sagers særlige kendetegn⁴². I lyset af det ovenfor anførte mener jeg imidlertid, at fastsættelsen af en forældelsesfrist for, hvornår retten af egen drift eller efter indsigelse fra den sagsøgte forbruger må fastslå, om et kontraktvilkår er urimeligt, er til hinder for beskyttelsen af denne forbrugers rettigheder og derfor strider mod princippet om en effektiv beskyttelse⁴³.

60. Det ændrer naturligvis principielt heller intet herved, at Domstolen ved forskellige lejligheder har fastslået, at frister, der er kortere end de omhandlede to år, er lovlige. Domstolen nåede nemlig frem til dette resultat ud fra en vurdering af den virkning, som disse frister under de konkrete omstændigheder havde for beskyttelsen af de rettigheder, fællesskabsretten tillægger enkeltpersoner, og i bredere forstand for fællesskabsrettens effektive anvendelse. Hvis jeg holder mig til de eksempler,

42 — Jf. i denne retning senest generaladvokat Albers forslag til afgørelse af 7.2.2002 i sag C-327/00, *Santex* (hvor der blev afsagt dom den 27.2.2003, Sml. I, s. 1877), punkt 88 ff., hvori der henvises til andre afgørelser.

43 — Ser man bort fra fransk lovgivning, der som tidligere nævnt ikke er entydig, er det efter min mening også værd at lægge mærke til, at ingen af de øvrige medlemsstater har fastsat forældelsesfrister for indsigelser om, at vilkår i standardkontrakter er urimelige.

41 — Præmis 26 i dommen.

Cofidis og den franske regering har anført⁴⁴, vil jeg indledningsvis nævne, at såvel Rewe- og Comet-sagerne som Palmisani-sagen drejede sig om frister vedrørende *anlæggelse* af retssager i henhold til fællesskabsretten. Det er imidlertid klart, at fastsættelsen af sådanne frister skyldes andre overvejelser, fordi det tydeligvis begrundes i det hensyn til retssikkerheden, der som hovedregel gælder for sådanne frister⁴⁵. Det fremgår under alle omstændigheder også af disse domme, at de pågældende frister skal være »rimelige«, dvs. egnede til at opfylde det formål, de tilsigter, samtidig med at de skal overholde princippet om en effektiv beskyttelse. I Palmisani-dommen præciserede Domstolen dette krav yderligere, idet den udtalte, at »en etårsfrist, der løber fra ikrafttrædelsestidspunktet for den retsakt, hvorved direktivet [Rådets direktiv 80/987/EØF af 20.10.1980 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om beskyttelse af arbejdstagerne i tilfælde af arbejdsgiverens insolvens (EFT L 283, s. 23)] gennemføres i den nationale retsorden, og som ikke blot sætter arbejdstagerne i stand til fuldt ud at kende deres rettigheder, men også fastlægger betingelserne for erstatning af det tab, de har lidt som følge af, at direktivet er gennemført for sent, ikke antages at gøre det urimeligt vanskeligt —

og slet ikke i praksis umuligt — at indtale deres erstatningskrav«⁴⁶.

61. Det undrer mig derfor, at man ud fra disse domme, som vedrører andre forhold end dem, der er genstand for den foreliggende sag, og som under alle omstændigheder er resultatet af Domstolens bedømmelse i konkrete sager, kan argumentere for, at toårsfristen i forbrugerlovens artikel L. 311-37 er forenelig med princippet om en effektiv beskyttelse. Det understreges yderligere af, at Domstolen heller ikke med hensyn til betingelserne for indbringelse af sager i henhold til fællesskabsretten, når den kunne konstatere, at den nationale lovgiver havde udformet dem på en sådan måde, at de gjorde det umuligt eller meget vanskeligt at påberåbe sig de rettigheder, der er tillagt ved Fællesskabets retsorden, som i de velkendte Barra- og Deville-sager har tøvet med at fastslå, at sådanne frister var ulovlige⁴⁷. I Peterbroeck-dommen fastslog Domstolen tilsvarende og generelt, at en national processuel bestemmelse, som afskærer den nationale ret fra af egen drift at tage stilling til anbringender, der støttes på fællesskabsretten, når de ikke påberåbes af borgeren inden for en vis frist, er ulovlig,

46 — Præmis 29 i den i fodnote 34 nævnte dom.

47 — Dom af 2.2.1988, sag 309/85, Barra, Sml. s. 355, præmis 18 og 19, og af 29.6.1988, sag 240/87, Deville, Sml. s. 3513, præmis 18. Jf. i samme retning generaladvokat Geelhoeds nyligt fremsatte forslag til afgørelse af 24.1.2002 i sag C-62/00, Marks & Spencer (hvori der blev afsagt dom den 11.7.2002, Sml. I, s. 6328), navnlig punkt 62.

44 — Dvs. frister på henholdsvis tredivede dage og et år (jf. punkt 51).

45 — Jf. præmis 5 i Rewe-dommen (der efterfølgende blev nævnt i præmis 28 i Palmisani-dommen) og præmis 17 og 18 i Comet-dommen, jf. også generaladvokat Warners forslag til afgørelse af 30.11.1976, Sml. s. 2000, navnlig s. 2004.

idet den i realiteten gør det umuligt at anvende fællesskabsretten⁴⁸.

herom, gjorde det muligt at nå det resultat, direktivet tilsigtede⁵¹.

62. Jeg mener heller ikke, at der i den foreliggende sag er grundlag for at påberåbe sig retssikkerhedsprincippet til støtte for den fastsatte forældelsesfrist, eftersom dette princip også er indført af hensyn til forbrugerne. Når den pågældende frist er udløbet, er det som tidligere anført muligt at gøre et urimeligt kontraktvilkår gældende over for forbrugeren. Hvis der foreligger disse retssikkerhedshensyn, beskytter de i virkeligheden den erhvervsdrivende, som påberåber sig vilkåret, og ikke forbrugeren, som ellers er — eller burde være — den, direktivet skulle beskytte. Jeg vil desuden minde om, at Domstolen i Heininger-dommen fastslog, at sådanne retssikkerhedshensyn »ikke kan slå igennem, idet de medfører en begrænsning af rettigheder, der udtrykkeligt er tillagt forbrugeren ved [...] direktivet«⁴⁹. Denne dom vedrørte ganske vist ikke en processuel frist, men er alligevel værd at fremhæve, eftersom den pågældende sag også sigtede mod at efterprøve, ud fra direktivet vedrørende aftaler indgået uden for fast forretningssted⁵⁰, om en forældelsesfrist, der i denne sag forhindrede forbrugeren i at udøve sin ret til at fortryde en sådan aftale, når han ikke var blevet behørigt underrettet

63. Endelig er det efter min mening vigtigt ikke at undervurdere det argument, som navnlig den østrigske regering og Kommissionen har fremført, nemlig at det, hvis de forbrugere, der sagsøges af erhvervsdrivende, og de retsinstanser, for hvem tvisterne er indbragt, under de pågældende omstændigheder har ret til at påberåbe sig urimelige kontraktvilkår på ubestemt tid, kan medvirke til, at de efterhånden forsvinder, fordi de erhvervsdrivende bliver mindre motiverede for at anvende dem. I dommen i sagen Océano Grupo Editorial og Salvat Editores benyttede Domstolen i øvrigt lejligheden til at gøre det helt klart, at nationale domstole skal have mulighed for af egen drift at påberåbe sig, at et vilkår er urimeligt, bl.a. fordi »en sådan stillingtagen [...] kan have en præventiv virkning med henblik på at bringe anvendelsen af urimelige vilkår i kontrakter mellem forbrugere og erhvervsdrivende til ophør«⁵².

64. Jeg mener derfor, at spørgsmålet fra tribunal d'instance bør besvares bekræftende.

48 — Jf. navnlig præmis 18-21 i den i fodnote 33 nævnte dom.

49 — Præmis 47 i den i fodnote 37 nævnte dom.

50 — Direktiv 85/577, jf. fodnote 38.

51 — Lad mig i den forbindelse nævne, at det bestemmes i artikel 4, stk. 3, i direktiv 85/577, at »[m]edlemsstaterne sørger for, at der i deres nationale lovgivning fastsættes egnede foranstaltninger til beskyttelse af forbrugeren, hvis den [...] meddelelse ikke gives« til forbrugeren vedrørende dennes ret til at opsige aftalen inden for den frist, der er fastsat i direktivets artikel 5.

52 — Præmis 28 i dommen.

V — Forslag til afgørelse

65. I lyset af ovenstående betragtninger foreslår jeg, at Domstolen udtaler følgende:

»Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler finder ikke anvendelse på vilkår i en standardkontrakt, der gengiver love eller administrative bestemmelser.«

66. Såfremt Domstolen mener, at direktivet finder anvendelse på de økonomiske vilkår i den anfægtede kontrakt, foreslår jeg subsidiært, at den udtaler følgende:

»Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler er til hinder for en national bestemmelse, der forbyder den nationale ret af egen drift eller efter en indsigelse fra den sagsøgte forbruger at fastslå, at et vilkår i en standardkontrakt er urimeligt, hvis det sker over to år efter, at kontrakten blev indgået.«